

Міністерство освіти і науки України

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Історичний факультет

Кафедра права та публічного управління

ТЕОРІЯ ПРАВА

Частина I

**Методичні рекомендації для підготовки до практичних занять
для здобувачів спеціальності 081 Право**

ЖИТОМИР 2024

УДК 340.12(72)

М 12

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка, протокол № 11 від 25 червня 2024 р.

Р е ц е н з е н т и :

Бондарчук Н. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, доцент

Островська-Бугайчук І. М. – магістр права, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова, доцент

Рудницька О. П. – кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка, доцент

М 12   **Укладач: Магась-Демидас Ю. І. Теорія права:** методичні рекомендації для підготовки до практичних занять для здобувачів спеціальності 081 Право. Частина 1. Житомир: вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2024. – 58 с.

Методичні рекомендації для підготовки до практичних занять з курсу «Теорія права» для здобувачів спеціальності 081 Право Житомирського державного університету імені Івана Франка покликані допомогти студентам у вивченні дисципліни «Теорія права». Методична розробка містить загальний опис, інформаційний обсяг та структуру освітньої компоненти, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи, контрольні запитання, тестові завдання, запитання до іспиту, перелік рекомендованої літератури.

УДК 340.12(72)

М 12

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ.....	7
СТРУКТУРА ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ.....	18
ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	20
ЗАПИТАННЯ НА ІСПИТ	44
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	46

ВСТУП

Високий рівень теоретичної підготовки невід'ємною складовою професійних компетентностей фахового юриста. Знання законодавчої бази на високому рівні, вміння її застосовувати у практичних ситуаціях неможливе без оволодіння базовим теоретичними поняттями юридичних наук.

Теорія права належить до фундаментальних наук юриспруденції. Вона становить методологічну базу для всіх інших юридичних наук, як теоретичного, так і прикладного характеру. Теорія права розробляє категоріальний апарат юриспруденції. Завданням учених, які здійснюють дослідження в цій галузі, є виявлення різноманітних явищ державно-правової дійсності, з'ясування їхнього глибинного змісту та значення, формулювання дефініцій, виокремлення ознак та розробка класифікацій правових категорій. Така діяльність необхідна як для вивчення минулого підґрунтя розвитку держави і права, так і для кращого розуміння сучасних явищ, прогнозування правового розвитку в майбутньому. Через теорію права розкривається значення для суспільства правових принципів та ідей, демократії й цінності права як такого.

Саме тому вивчення вказаної дисципліни є необхідним у процесі підготовки фахівців у галузі права. Теорія права дає здобувачам розуміння змісту тих категорій і понять, які використовуються іншими юридичними науками. Вона сприяє формуванню світогляду юриста у контексті необхідності дотримання загальнолюдських принципів права, забезпечення й захисту прав людини, поваги до особистості. За допомогою вивчення теорії права у здобувачів формуються навички опрацювання наукової літератури, юридичного мислення, розвивається юридичне мовлення, творчість та вміння працювати у групі.

Метою вивчення освітньої компоненти є формування у студентів поглиблених знань стосовно закономірностей виникнення, розвитку і функціонування державно-правових явищ, об'єктивних властивостей права.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є:

- розглянути суть та значення науки «Теорія права», її структуру, функції та методологію;
- проаналізувати сутність понять «держава», «право» у сучасній юридичній науці;
- охарактеризувати теорії походження, ознаки, функції та типологію держави;
- з'ясувати зміст форм держави та особливості їх розвитку;
- проаналізувати поняття механізму держави;
- розглянути сутність правових норм, їх походження, ознак та функцій;
- з'ясувати зміст понять «система права» та «система законодавства»;
- проаналізувати процес правотворчості, тлумачення права та правореалізації;
- розглянути поняття правових відносин, правової поведінки, правосвідомості й правової культури;
- розвинути у студентів уміння працювати з нормативно-правовими документами, текстами підручників, монографій та наукових статей;

- сформувати володіння правовою термінологією, прищепити навички аналізу та порівняння правових явищ, формулювання самостійних висновків.

Компетентності та програмні результати навчання:

Компетентності:

Змістовно освітня компонента спрямована на формування здобувачами вищої освіти: здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі «Право», професійної діяльності

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК5. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК6. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства: усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя

ЗК14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3. Цінування та повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

СК5. Здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

СК6. Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України.

СК7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК10. Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК15. Здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Програмні результати навчання:

РН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

РН 10. Вільно спілкуватись державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології.

РН 11. Мати базові навички риторики.

РН 12. Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

РН 17. Працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди.

РН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

РН 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

Інформаційний обсяг освітньої компоненти

Модуль 1. Наука теорії права. Держава як правовий інститут

Тема 1. Теорія права як наука і навчальна дисципліна

Поняття та предмет юридичної науки. Система юридичних наук. Базові, міжгалузеві, галузеві, прикладні, міжнародно-правові юридичні науки.

Дисципліна “Теорія права” як система знань про основні та загальні закономірності розвитку права: її мета і завдання. Характеристика предмета теорії права. Теорія права в системі суспільних наук. Роль і місце теорії права в системі юридичних наук. Особливості науки теорії права. Зв’язок теорії права з суспільною практикою.

Ознаки та функції теорії права. Онтологічна (пізнавальна), евристична (винахідна), прогностична, виховна, методологічна, ідеологічна, прикладна функції теорії права.

Методологія теорії права.

Тема 2. Походження держави і права.

Необхідність дослідження проблем походження держави і права в загальнонауковому і теоретико-правовому аспектах. Загальна характеристика існуючих теорій виникнення держави і права: підстави і причини різноманітності підходів. Основні теорії походження держави і права: патримоніальна, патріархальна, теологічна, договірна, органічна, теорія насильства, психологічна, історико-матеріалістична, іригаційна.

Загальна характеристика первісного суспільства: економіка, організація, регулювання. Суспільна влада та соціальні норми у докласовому суспільстві. Східний (азіатський) і західний шляхи виникнення держави. Загальні закономірності виникнення держави і права. Особливості виникнення держав у різних народів світу.

Тема 3. Поняття держави

Держава – складне й історично обумовлене суспільно-політичне явище. Основні підходи до розуміння сутності держави, плюралізм в розумінні і визначенні держави. Державна влада як основа сутності держави. Еволюція сутності і соціального призначення держави.

Дефініції держави в історичному та сучасному контекстах.

Основні ознаки держави, що відрізняють її від первісного суспільства та інших суспільних організацій (наявність території, публічної (державної) влади, всеохоплюючий, офіційний, універсальний характер, суверенітет, нерозривний зв’язок з правом). Факультативні ознаки держави.

Методи здійснення державної влади (переконання і примус).

Сучасні концепції походження держави. Теорія солідаризму, теорія еліт, теорія конвергенції, теорія держави загального благоденства, естатична концепція держави, теорія неоелітаризму, теорія національної держави, теорія плюралістичної демократії, теорія правової держави, теорія соціальної держави, теорія глобалізації.

Тема 4. Функції держави

Поняття, значення і об'єктивний характер функцій держави. Співвідношення їх з цілями, завданнями і принципами діяльності держави. Основні характерні риси функцій держави. Конкретно-історична обумовленість функцій держави. Обумовленість функцій держави її сутністю і соціальним призначенням.

Класифікація функцій держави. Основні і додаткові; постійні і тимчасові функції держави. Основні внутрішні функції держави. Основні зовнішні функції держави.

Форми здійснення функцій держави: правові і неправові. Правотворча, правозастосовча, установча форми діяльності держави. Методи здійснення функцій держави. Методи законності, інформаційного впливу, переконання, заохочення, примусу.

Тема 5. Історичні типи держав

Поняття типу держави. Теоретичні основи і значення типології держави. Необхідність визначення різних типів держав. Типологія як один з найважливіших прийомів і засобів пізнання історичного процесу розвитку держави. Проблеми типології держав. Критерії типології держав: географічний принцип, ідеальний тип, типи розвитку (динамічний і статичний), суспільно-економічна формація, цивілізація. Фактори, що визначають тип держави.

Формаційний підхід: його переваги і недоліки. Особливості держави в рамках одного історичного типу. Наступність у розвитку держави. Характеристика окремих типів держав. Рабовласницька держава. Феодальна держава. Буржуазна держава. Соціалістична держава. Постбуржуазна держава. Держава перехідного типу.

Цивілізаційний підхід: його переваги і недоліки. Класифікація цивілізаційних підходів: виділення східних, західних та змішаних держав; стародавніх, середньовічних і сучасних; аграрних, індустріальних і постіндустріальних та ін. Діалектика співвідношення формаційного і цивілізаційного підходів у типології держави.

Технократичний підхід до типології держав. Аграрний тип держави. Індустріальний тип держави. Постіндустріальний тип держави. Інформаційне суспільство.

Тема 6. Форма держави. Форма державного правління

Форма держави як сукупність найбільш значущих її ознак. Погляди стародавніх мислителів на форми держави. Тиранія, деспотія, охлократія, олігархія, теократія.

Форма правління: поняття, суть, зміст і типологія. Монархічна форма державного правління. Поняття монархії, її ознаки та класифікація. Необмежена монархія. Обмежена монархія. Типова та нетипова монархія. Традиційна монархія, електоральна монархія, персонально-вольова монархія, деспотична монархія, абсолютна монархія, станово-представницька монархія, дуалістична монархія, парламентська монархія, конституційна монархія, виборна монархія, колективна монархія, теократична монархія.

Поняття республіки, її ознаки та класифікація. Типові республіки. Нетипові республіки. аристократична республіка, демократична республіка, типові республіка, парламентська республіка, президентська республіка, змішана республіка, нетипова республіка, монархічна республіка, суперпрезидентська республіка, теократична республіка, джамахирія.

Тема 7. Форми державного устрою та політичного режиму

Форма державного устрою, її сутність і види: унітарна, федеративна, і конфедеративна. Складна і проста держава. Унітарна держава, федерація, конфедерація, імперія, їх основні ознаки і особливості. Співдружність і співтовариство.

Державний режим як характеристика форми держави, його співвідношення з формою правління і державним устроєм. Види державних режимів. Демократичні і недемократичні державні режими. Демократичний, авторитарний, тоталітарний режими, нацизм, фашизм. Ліберально-демократичний, консервативно-демократичний, радикально-демократичний режими.

Форма Української держави.

Тема 8. Механізм та апарат держави

Поняття і призначення механізму держави. Його роль у здійсненні функцій і завдань держави. Широке і вузьке розуміння механізму держави. Державний орган. Державна установа. Державне підприємство. Функції механізму держави. Принципи організації механізму держави.

Співвідношення механізму держави і її апарату. Поняття державного апарату. Структура державного апарату. Принципи організації та діяльності державного апарату. Поняття і ознаки державних органів. Їх система і класифікація. Вимоги до державного апарату та основні засади його діяльності в умовах демократичної, правової, соціальної держави. Гарантії діяльності органів державної влади.

Поняття та функції органів законодавчої, виконавчої і судової влади. Органи держави і органи місцевого самоврядування: їх співвідношення. Державна служба. Державний службовець і посадова особа.

Тема 9. Правова і соціальна держава

Виникнення, розвиток і формування ідеї правової держави. Еволюція вчення про правову державу як продукт розвитку громадянського суспільства. Економічні, спеціальні, політичні, ідеологічні, правові передумови створення правової держави.

Поняття та ознаки правової держави. Правова держава як втілення панування права й верховенства закону. Безумовне визнання, законодавче закріплення, реальне здійснені та гарантування прав і свобод людини і громадянина. Правове регулювання поділу державної влади. Передача народом своїх повноважень на управління суспільними справами державним органам через правові процедури. Взаємна відповідальність особи і держави. Наявність демократичного, гуманного, справедливого законодавства. Функціонування незалежного й ефективного суду. Загально-дозвільний правовий режим для

громадян і спеціально-дозвільний для державних органів і посадових осіб. Високий рівень правосвідомості та правової культури в суспільстві.

Поняття та ознаки соціальної держави, її співвідношення з правовою державою. Поняття громадянського суспільства. Співвідношення держави і громадянського суспільства. Держава і особа.

Модуль 2. Загальне вчення про право

Тема 10. Право як засіб регулювання суспільних відносин. Праворозуміння

Основні підходи до розкриття сутності права. Проблеми походження права. Регулювання суспільних відносин в період первіснообщинного ладу. Обряди, ритуали, табу, звичаї. Мононорми. Причини, умови та закономірності виникнення права. Загальні питання праворозуміння і його значення для практичної діяльності.

Поняття праворозуміння. Суб'єкт праворозуміння, об'єкт і зміст праворозуміння. Теорія юридичного позитивізму. Нормативістська теорія права. Соціологічна теорія права. Психологічна теорія права. Теорія природного права. Інтегративний підхід до розуміння сутності права. Поняття типу права. Історичні типи права: рабовласницьке, феодальне, буржуазне, соціалістичне.

Тема 11. Поняття та сутність права

Поняття права. Ознаки права. Право як система норм. Нормативність, загальнообов'язковість, формальна визначеність. Об'єктивність. Процедурність. Свідомо-вольовий характер. Відповідність права визнаній у суспільстві мірі справедливості, свободи та рівності. Встановлення чи санкціонування державою. Загальний характер права. Право як регулятор найважливіших суспільних відносин

Дія права в часі, просторі та за колом осіб. Відносна стабільність права. Роль держави у забезпеченні правових норм.

Сутність та цінність права як суспільного явища.

Тема 12. Соціальні норми. Право як особливий вид соціальних норм

Поняття, ознаки, функції і види соціальних норм. Обумовленість соціальних норм. Економічні норми; політичні норми; корпоративні норми; релігійні норми; норми моралі; естетичні норми; етичні норми; звичаєві норми; норми права; нетипові норми права; норми-приписи; технічні норми; лінгвістичні норми; свідомі норми; стихійні норми.

Місце норм права в системі соціальних норм. Ознаки правових норм, що відрізняють їх від інших соціальних норм. Співвідношення норма права і норм моралі.

Тема 13. Принципи, функції та структура права

Принципи права. Ознаки принципів права. Класифікація принципів права. Принципи права за формою нормативного виразу. Принципи права за сферою дії. Класифікація принципів права за змістом. Основні принципи права. Принцип справедливості, принцип рівності, принцип свободи, принцип гуманізму. Загальні принципи права. Принцип правової визначеності. Принцип

пропорційності. Принцип добросовісності. Принцип законності. Галузеві та міжгалузеві принципи права.

Поняття функцій права. Класифікація функцій права: за сферою правового впливу, за характером впливу на свідомість і поведінку суб'єктів суспільних відносин. Загальносоціальні функції права, спеціально-юридичні функції права.

Структура права. Право в об'єктивному і суб'єктивному розумінні. Природні права людини, приватне право, публічне право, матеріальне право, процесуальне право.

Тема 14. Верховенство права

Поняття верховенства права. Закріплення принципу верховенства права у Конституції України. Конституційний Суд України про верховенство права. Тлумачення принципу верховенства права Венеціанською комісією. Формальна та матеріальна концепції верховенства права.

Елементи верховенства права. Повага до прав і свобод людини . Верховенство конституції . Принцип розподілу влади. Законність. Обмеження дискреційних повноважень . Принцип рівності у правах (рівноправності) та рівності всіх перед законом . Принцип юридичної визначеності . Принцип захисту довіри. Принцип пропорційності. Незалежність суду і суддів.

Тема 15. Поняття норми права.

Поняття, суть і підстави класифікації правових норм. Класифікація норм права за суб'єктами видання; за соціальним призначенням; за об'єктом; за методом правового регулювання; за сферою дії та ін.

Види правових норм. Класифікація правових норм за предметом правового регулювання, за методом правового регулювання, за способом правового регулювання або за характером диспозиції регулятивних (правовстановлюючих) норм права, за функціональним призначенням норм права (спеціалізацією) в механізмі правового регулювання, за рівнем правового регулювання, а терміном дії в часі, за сферою територіальної дії (дією в просторі), за колом суб'єктів, на яких норма поширює свою дію.

Імперативні норми права, диспозитивні норми права, уповноважуючі (дозвільні) норми права, зобов'язуючі норми права, забороняючі норми права, норми-декларації, норми-принципи, норми-дефініції, матеріальні норми, процесуальні норми.

Види спеціалізованих норм права. Норми-засади. Норми-завдання. Норми-принципи. Колізійні норми. Оперативні норми. Норми-дефініції. Норми-строки. Норми-презумпції. Норми-преюдиції. Норми-фікції.

Способи (форми) викладу норм права в статтях нормативно-правового акту. прямиий спосіб викладу правових норм, відсильний спосіб викладу правових норм, бланкетний спосіб викладу правових норм.

Тема 16. Структура правової норми.

Поняття структури правової норми. "Ідеальна" трьохелементна конструкція правової норми. Гіпотеза, диспозиція, санкція.

Класифікація гіпотез за кількістю життєвих обставин, ступенем визначеності, за наявністю чи відсутністю життєвих обставин пов'язується дія

норми права. Проста гіпотеза, складна гіпотеза, альтернативна гіпотеза, абсолютно визначена гіпотеза, відносно визначена гіпоКласифікація диспозицій за теза, позитивна гіпотеза, негативна гіпотеза, змішана гіпотеза.

Класифікація диспозицій за кількістю варіантів поведінки. Класифікація диспозицій за складом (характером) варіантів поведінки. Класифікація диспозицій за способом викладення правила поведінки (прав та обов'язків). Класифікація диспозицій за ступенем визначеності. Класифікація диспозицій за формою виразу. Безальтернативна диспозиція. Альтернативна диспозиція. Проста диспозиція. Складна диспозиція. Описова диспозиція. Відсильна диспозиція. Бланкетна диспозиція. Змішана диспозиція. Абсолютно визначена диспозиція. Відносно визначена диспозиція. Уповноважуюча диспозиція. Зобов'язуюча диспозиція. Забороняюча диспозиція.

Класифікація санкції за галузевою ознакою, ступенем визначеності, характером негативних наслідків, залежно від кількості негативних наслідків, залежно від характеру негативних наслідків. Конституційна, адміністративна, цивільна, дисциплінарна, кримінальна санкції. Абсолютно визначена санкція, відносно визначена санкція, альтернативна санкція, правовідновлююча (компенсаційна) санкція, штрафна (каральна) санкція, проста санкція, складна санкція. Альтернативні правовідновні заходи, заходи юридичної відповідальності, заходи припинення правопорушень.

Тема 17. Форми (джерела) права

Формальна визначеність як одна з найважливіших властивостей права. Проблеми визначення форм і джерел права, існуючі підходи. Співвідношення поняття “форма” та “джерело” права. Поняття юридичних форм (джерел) права, їх співвідношення. Основні види форм (джерел) права. Поняття і ознаки нормативно-правового акту як форми (джерела) права. Поняття і суть судового (адміністративного) прецеденту. Правовий звичай як форма (джерело) права, його сутність. Принципи і норми міжнародного права як джерела права в сучасному світі. Поняття і суть нормативного договору як форми (джерела) права. Правова доктрина та її застосування у різних правових системах.

Особливості джерел права сучасних правових систем. Основні форми (джерела) права в Україні. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини як джерело права України.

Тема 18. Правові системи сучасності

Поняття, зміст і структура правової системи. Розмежування термінів “система права” і “правова система”. Типологія правових систем.

Романо-германська правова система та її основні характеристики (система, форми (джерела) права, юридична практика, правова ідеологія).

Структура і джерела англосаксонської правової системи. Загальна характеристика мусульманського. Традиційно-звичаєва правова сім'я. Індуське право. Далекосхідне традиційне право. Звичаєво-общинне правою.

Історичні і соціально-культурні витоки правової системи України. Особливості правової системи України. Форми (джерела) права в Україні. Становлення і розвиток правової системи України.

Модуль 3. Нормативна основа правового регулювання

Тема 19. Система права і система законодавства

Системність як одна з визначальних характеристик права. Поняття і зміст системи права, її відмінність від правової системи. Структура системи права та її складові елементи — галузі, підгалузі та інститути.

Поняття галузі права. Загальна характеристика галузей права. Інститут права: поняття і види. Галузевий і міжгалузевий інститут права. Співвідношення міжнародного і національного права. Система права України і міжнародне право. Співвідношення матеріального і процесуального права. Співвідношення публічного і приватного права.

Термін “законодавство”. Поняття системи законодавства. Співвідношення системи права і системи законодавства. Система законодавства як формальне вираження системи права. Будова системи законодавства: горизонтальна (галузева) та вертикальна (ієрархічна).

Тема 20. Нормативно-правовий акт як джерело права

Поняття нормативно-правового акту як складового елементу системи законодавства. Ознаки нормативно-правового акту. Юридична сила нормативно-правового акту. Класифікація нормативно-правових актів.

Юридична природа та види законів. Вимоги до закону. Конституційні закони, звичайні закони, кодифіковані закони, поточні закони, забезпечувальні (оперативні) закони. Підзаконні акти. Загальні підзаконні акти, відомчі підзаконні акти, місцеві підзаконні акти, локальні підзаконні акти. Постанови, укази, накази, розпорядження, інструкції, положення, рішення, накази.

Чинність нормативно-правових актів в часі, просторі і за колом осіб.

Тема 21. Систематизація законодавства

Поняття, зміст, призначення і принципи систематизації нормативно-правових актів. Основні види систематизації нормативно-правових актів.

Облік як спосіб систематизації нормативно-правових актів. Журнальний облік, картковий облік, електронний облік, державний реєстр нормативно-правових актів.

Консолідація. Ознаки консолідації. Звід законів.

Інкорпорація. Офіційна інкорпорація, неофіційна інкорпорація, збірники законодавства, зібрання законодавства.

Поняття кодифікації. Ознаки кодифікації. Методи кодифікації. Кодифікація-компіляція, кодифікація-реформа, основи законодавства, кодекс, галузева кодифікація, спеціальна кодифікація, поточна кодифікація. Кодифікаційні акти.

Тема 22. Правотворчість

Правоутворення, правотворчість і нормотворчість: поняття і співвідношення. Зміст і цілі правотворчості, її призначення в суспільстві.

Роль держави в утворенні правових норм. Співвідношення правотворчості і нормотворчості. Об’єктивне і суб’єктивне у праві. Принципи правотворчості: гуманізм, демократизм, науковість та ін. Суб’єкти правотворчості. Правотворчість як процес. Стадії (етапи) правотворчого

процесу. Види правотворчості: відомча, делегована, санкціонована, локальна правотворчість. Забезпечення правотворчої діяльності.

Проблеми оптимізації правотворчої діяльності. Поняття юридичної техніки. Правила і прийоми юридичної техніки (правила зовнішнього оформлення юридичних документів; їх змісту і структури; викладення). Облік юридичних документів. Юридична термінологія і юридичні конструкції. Юридичні стиль і мова, вимоги щодо них.

Тема 23. Юридична мова і юридична техніка правотворчості.

Особливості юридичної мови. Важливість мови юриста для професійної діяльності. Вимоги, які ставляться до якості юридичної мови. Поняття юридичної фрази та її структурні елементи. Поняття юридичної техніки. Юридична техніка нормотворчості. Складові юридичної техніки. Юридична термінологія. Юридичні конструкції.

Тема 24. Тлумачення норм права

Поняття і загальна характеристика тлумачення права. З'ясування, роз'яснення. Суб'єкти тлумачення норм права. Функції та принципи тлумачення права.

Основні способи (методи) тлумачення права: філологічний (текстовий, граматичний, мовний), систематичний, історико-політичний (в тому числі історико-порівняльний), логічний, спеціально-юридичний.

Види тлумачення норм права: буквальне, поширене і обмежене, офіційне (казуальне і нормативне), неофіційне, нормативне (автентичне, делеговане).

Акт офіційного тлумачення норм права (інтерпретаційний акт). Ознаки акту тлумачення норм права. Види актів тлумачення норм права.

Тема 25. Правовий вплив та правове регулювання

Необхідність і закономірність соціальної регламентації суспільних відносин. Право в системі соціального нормативного регулювання. Поняття правового регулювання. Поняття правового впливу та його види: інформаційний, логічний, виховний, соціальний. Правовий вплив і правове регулювання: їх співвідношення.

Предмет, методи, способи, види і типи правового регулювання. Засоби правового регулювання. Стимули і обмеження як специфічні інформаційно-психологічні засоби правового регулювання: їх поняття і природа.

Поняття і характеристика основних стадій правового регулювання.

Механізм правового регулювання, існуючі підходи до розкриття його сутності, елементного складу і функціонування. Поняття і суть механізму правового регулювання. Характеристика структури механізму правового регулювання.

Модуль 4. Поведінка особи у правовій сфері

Тема 26. Реалізація норм права

Поняття й форми реалізації норм права. використання, виконання, дотримання, застосування.

Правове регулювання і правореалізація: співвідношення і взаємодія. Поняття і суть реалізації права як кінцевої мети правового регулювання. Забезпеченість державою як підстава підвищеної здатності права до реалізації.

Поняття й основні ознаки правозастосування як особливої форми реалізації норм права. Підстави і необхідність правозастосування. Основні вимоги правозастосування.

Форми здійснення правозастосування. Суб'єкти правозастосування. Принципи правозастосування. Стадії процесу правозастосування (аналіз фактичних обставин справи, вибір і тлумачення норми права, кваліфікація, прийняття рішення по справі). Умови і юридичні гарантії законного і обґрунтованого застосування права.

Правозастосовний акт як результат правозастосування: його поняття, ознаки і відмінності від нормативно-правового акту. Усний правозастосовний акт, конклюдентний правозастосовний акт.

Прогалини в праві. Первинні прогалини у праві, похідні прогалини у праві. Шляхи подолання прогалин у праві. Аналогія закону, аналогія права.

Тема 27. Правові відносини

Характеристика суспільних відносин, які набувають правового характеру, і підстави його набуття. Поняття і основні ознаки правових відносин. Структура правових відносин (суб'єкти, об'єкти, юридичні факти та їх взаємодія). Суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників як юридичний зміст правових відносин. Класифікація правових відносин.

Поняття суб'єкта правових відносин. Види суб'єктів правових відносин. Правосуб'єктність як підстава участі суб'єкта у правових відносинах. Структура правосуб'єктності фізичних осіб. Поняття і суть правоздатності. Поняття дієздатності і її співвідношення з правоздатністю. Дієздатність в основних правових галузях. Поняття деліктоздатності. Особливості правосуб'єктності юридичних осіб.

Поняття об'єктів правових відносин, їх роль і місце в правових відносинах. Класифікація об'єктів правових відносин. Поняття, ознаки і суть юридичних фактів. Призначення юридичних фактів у правових відносинах. Класифікація юридичних фактів.

Тема 28. Правова поведінка

Поведінка особи і право. Поведінка у правовій сфері як безпосередній об'єкт правового регулювання. Поняття правової поведінки та її основні ознаки. Ознаки правової поведінки. Відповідність правової поведінки правовим нормам. Соціальна значущість правової поведінки. Юридичні наслідки правової поведінки. Свідомо-вольовий характер. Гарантованість. Правова регламентація правової поведінки.

Класифікація правової поведінки. *Індивідуальна, колективна, правомірна, неправомірна поведінка. Дія чи бездіяльність.*

Поняття правового вчинку. Склад правового вчинку (суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона).

Правомірна поведінка як мета державно-правового регулювання. Риси правомірної поведінки. Види правомірної поведінки. Індивідуальна, колективна

поведінка. Економічна, політична, соціальна поведінка. Поведінка, зумовлена внутрішніми причинами і потребами. Поведінка, зумовлена зовнішніми обставинами. Активно правова поведінка. Звична правомірна поведінка. Конформістська поведінка. Маргінальна поведінка. Соціально необхідна, соціально допустима, бажана, небажана правомірна поведінка.

Стимулювання правомірної поведінки.

Тема 29. Правопорушення.

Правопорушення як соціальний і правовий антипод правомірної поведінки. Поняття і ознаки правопорушення. Суспільна шкідливість і небезпечність; протиправність; негативні юридичні наслідки як основні ознаки правопорушення.

Юридичний склад правопорушення як сукупність його суб'єктивних і об'єктивних характеристик. Суб'єкт правопорушення. Індивідуальний і колективний суб'єкт. Об'єкт правопорушення. Загальний, родовий і безпосередній об'єкти. Суб'єктивна сторона правопорушення та її ознаки. Вина. Намір (умисел) і необережність. прями́й намір (умисел). Непря́мий намір (умисел). Злочинна (протиправна) самовпевненість. Злочинна (протиправна) недбалість. Мета правопорушення. Мотив правопорушення. Об'єктивна сторона правопорушення. Дія та бездіяльність. Причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони складу правопорушення. Правопорушення з формальним складом, правопорушення з матеріальним складом.

Види правопорушень за галузями права, за характером нормативно-правового припису, за сферою суспільних відносин, за суб'єктами, за об'єктами посягання, за ступенем суспільної небезпеки.

Поняття і ознаки злочину. Поняття і види проступків, їх характеристика. Зловживання правом та об'єктивно-протиправне діяння як види правопорушень. Міжнародні правопорушення.

Тема 30. Юридична відповідальність

Поняття і ознаки юридичної відповідальності. Перспективна та ретроспективна юридична відповідальність. Мета, завдання і функції юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності.

Поняття і зміст підстав юридичної відповідальності. Підстави звільнення від юридичної відповідальності.

Класифікація юридичної відповідальності за галузевою ознакою (кримінальна, адміністративна, цивільна, дисциплінарна, матеріальна відповідальність, міжнародно-правова відповідальність, конституційна відповідальність). Позитивна юридична відповідальність, негативна юридична відповідальність. дисциплінарна відповідальність.

Тема 31. Законність і правопорядок

Існуючі підходи до визначення сутності законності. Розуміння законності у правовій державі. Поняття і зміст законності. Суб'єкти законності. Основні вимоги законності. Принципи законності. Законність і законодавство. Забезпечення охорони і захисту законності.

Гарантії законності: поняття, система і форми реалізації. Загальні і спеціальні гарантії законності. Поняття конституційної законності та її зміст.

Права людини і законність. Зміцнення законності як умова створення правової держави.

Поняття і ознаки правопорядку. Принципи правопорядку. загальносоціальні принципи правопорядку, Загальноправові принципи правопорядку, спеціальні принципи правопорядку. Функції правопорядку. Правопорядок і громадський порядок. Тенденції розвитку правопорядку. Співвідношення законності і правопорядку. Роль законності і правопорядку в житті суспільства. Проблеми і шляхи зміцнення законності і правопорядку.

Поняття і види дисципліни.

Тема 32. Правосвідомість і правова культура

Поняття правової свідомості. Структура правової свідомості. Правова психологія і правова ідеологія. Функції правосвідомості (пізнавальна, оціночна і регулятивна) та їх практична реалізація. Класифікація правосвідомості: за суб'єктами (індивідуальна і колективна); за рівнем відображення правової дійсності (повсякденна, професійна і теоретична).

Поняття, основні характеристики і функції правової культури. Структура правової культури суспільства і окремої особистості. Рівень розвитку правової культури суспільства. Поняття, джерела і форми вираження правового нігілізму. Поняття, причини і наслідки правового ідеалізму. Правове виховання як основний засіб цілеспрямованого формування правової культури особистості: поняття, форми й методи здійснення.

Опис освітньої компоненти

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП рівень вищої освіти	Характеристика освітньої компоненти	
		денна форма	заочна форма
Кількість кредитів – 9	08 Право 081 Право	Обов'язкова	
Модулів – 4	«Право»	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин - 270		I	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми: аудиторних : I семестр – 4,1 II семестр – 3,8 самостійної роботи студента: I семестр – 4,2 II семестр – 3,75	Перший (бакалаврський)	66 год.	-
		Практичні/Семінарські	
		68 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		136	-
		Індивідуальна робота	
-	-		
Вид контролю: екзамен			

Структура освітньої компоненти

Назви тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Всього	У тому числі				
		Лекції	Практичні/ Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття
Модуль 1. Наука теорії права. Держава як правовий інститут						
Тема 1. Теорія права як наука і навчальна дисциплін	8	2	2	-	4	-
Тема 2. Походження держави і права	8	2	2	-	4	-
Тема 3. Поняття держави	8	2	2	-	4	-
Тема 4. Функції держави	8	2	2	-	4	-
Тема 5. Історичні типи держав	8	2	2	-	4	-
Тема 6. Форма держави. Форма державного правління	10	2	4	-	4	-
Тема 7. Форми державного устрою та політичного режиму	8	2	2	-	4	-
Тема 8. Механізм та апарат держави	8	2	2	-	4	-
Тема 9. Правова і соціальна держава	8	2	2	-	4	-
Разом у модулі 1	74	18	20	-	36	-
Модуль 2. Загальне вчення про право						
Тема 10. Право як засіб регулювання суспільних відносин. Праворозуміння	9	2	2	-	5	-
Тема 11. Поняття та сутність права	8	2	2	-	4	-
Тема 12. Соціальні норми. Право як особливий вид соціальних норм	8	2	2	-	4	-
Тема 13. Принципи, функції та структура права	8	1	2	-	4	-

Тема 14. Верховенство права	8	1	2	-	4	-
Тема 15. Поняття норми права	8	2	2	-	4	-
Тема 16. Структура правової норми	9	2	2	-	5	-
Тема 17. Форми (джерела) права	9	4	2	-	5	-
Тема 18. Правові системи сучасності	9	2	2	-	5	-
Разом у модулі 2	76	18	18	-	40	-
Разом за I семестр	150	36	38	-	76	-
Модуль 3. Нормативна основа правового регулювання						
Тема 19. Система права і система законодавства	9	2	2	-	5	-
Тема 20. Нормативно-правовий акт як джерело права	10	4	2	-	4	-
Тема 21. Систематизація законодавства	9	2	2	-	5	-
Тема 22. Правотворчість	8	2	2	-	4	-
Тема 23. Юридична мова і юридична техніка правотворчості.	8	2	2	-	4	-
Тема 24. Тлумачення норм права	8	2	2	-	4	-
Тема 25. Правовий вплив та правове регулювання	10	2	4	-	4	-
Разом у модулі 3	62	16	16	-	30	-
Модуль 4. Поведінка особи у правовій сфері						
Тема 26. Реалізація норм права	8	2	2	-	4	-
Тема 27. Правові відносини	9	2	2	-	5	-
Тема 28. Правова поведінка	8	2	2	-	4	-
Тема 29. Правопорушення	8	2	2	-	4	-
Тема 30. Юридична відповідальність	9	2	2	-	5	-
Тема 31. Законність і правопорядок	8	2	2	-	4	-
Тема 32.	8	2	2	-	4	-

Правосвідомість і правова культура						
Разом у модулі 4	58	14	14	-	30	-
Разом за II семестр	120	30	30	-	60	-
Усього годин	270	66	68	-	36	-

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ I семестр

Модуль № 1. Наука теорії права. Держава як правовий інститут

Практичне заняття № 1 (2 год.)

Теорія права як наука і навчальна дисципліна

План

1. Поняття юриспруденції як системи спеціальних наукових знань. Система правових наук.
2. Поняття і предмет, завдання й функції теорії права.
3. Методологія теорії права як науки.
4. Теорія права в системі суспільних наук. Місце теорії права в системі юриспруденції.

Ключові поняття: юридична наука, теорія права, предмет науки, предмет теорії права, об'єкт теорії права, метод, методологія, загально-наукові методи, спеціально-наукові методи, дедукція, індукція, синтез, аналіз, діалектичний метод, історико-юридичний, порівняльно-юридичний, статистичний, кібернетичний, семіотичний методи, функції теорії держави і права, гносеологічна, онтологічна, евристична, ідеологічна, комунікативна, методологічна, виховна, прогностична функції.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Накресліть схему методів теорії держави і права.
2. Напишіть есе, висловивши своє ставлення до вислову: «Демократія — це не влада більшості, а захист меншості» (А.Камю).

Контрольні запитання:

1. Що таке юриспруденція?
2. Які науки входять до системи правових наук;
3. До якої групи юридичних наук належить теорія права?
4. У чому полягають предмет та об'єкт теорії права?
5. Чим відрізняються, на вашу думку, завдання теорії права від завдань інших юридичних наук?
6. Назвіть методи дослідження, які використовує теорія права.

7. Назвіть функції теорії права. Яка функція, на вашу думку, є найбільш важливою і чому?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 2 (2 год.)

Походження держави і права

План

1. Характеристика економічних відносин, соціальної влади і соціальних норм в первісному суспільстві.
2. Причини (закономірності) виникнення держави і права.
3. Теорії походження держави і права.
4. Особливості виникнення держав у різних народів світу. Форми виникнення держави.

Ключові поняття: первісне суспільство, суспільні поділи праці, приватна власність, майнова нерівність, патріархальна теорія, теологічна теорія, договірна теорія, психологічна теорія, теорія насильства, класова теорія, інцестна теорія, дифузна теорія, расова теорія, іригаційна теорія, органічна теорія, космічна теорія походження держави і права, афінська, германська, римська форми виникнення держави.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Визначте, яка з теорій походження держави і права підходить для української держави.
2. Визначте найбільш вдалу (з вашої точки зору) теорію походження держави та письмово аргументуйте вашу думку.

Контрольні запитання:

1. Яка роль суспільних поділів праці у виникненні держави?
2. Назвіть теорії походження держави і права.
3. Яка теорія походження держави і права вам подобається найбільше і чому?
4. Яку теорію походження держави і права ви вважаєте найбільш ґрунтовною?
5. Яка теорія походження держави і права може бути найкраще застосована для нашої держави?
6. На які групи поділяються закономірності виникнення держави і права?
7. У чому полягає сутність форм виникнення держави і права?
8. Яка з форм виникнення держави і права підходить для виникнення держав на території України?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 3 (2 год.)
Поняття держави та її сутність
 План

1. Поняття держави та її ознаки.
2. Суверенітет як ключова ознака держави. Види суверенітету.
3. Сутність держави через її властивості.
4. Сучасні теорії розвитку держав.

Ключові поняття: ознаки держави, основні ознаки держави, факультативні ознаки держави, суверенітет, державний суверенітет, народний суверенітет, національний суверенітет, держава як всеохоплююча, територіальна, офіційна, універсальна, верховна (суверенна), централізована, пов'язана з правом організація, теорія еліт, теорія конвергенції, теорія держави загального благоденства, етатична концепція держави, теорія глобалізації, теорія соціальної та правової держави.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Дайте письмову відповідь на питання: Чи є влада ознакою виключно людського суспільства?
2. Напишіть есе, в якому проаналізуйте ваше ставлення до вислову Б. Кістяківського «Держава отримує своє найбільш яскраве вираження у владі. Влада є основною ознакою держави».

Контрольні запитання:

1. Дайте дефініцію держави.
2. Що означає слово «суверенітет».
3. Назвіть види суверенітету.
4. Які ознаки держави є ключовими?
5. Які ознаки держави є факультативними і чому?
6. Охарактеризуйте властивості держави.
7. Які сучасні теорії розвитку держави ви можете назвати?
8. Яке, на вашу думку, майбутнє розвитку держав?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.

5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 4 (2 год.)

Функції держави

План

1. Поняття та ознаки функцій держави.
2. Класифікація функцій держави.
3. Внутрішні та зовнішні функції держави.
4. Форми і методи реалізації функцій держави.
5. Поняття і види влади. Державна влада, співвідношення державної та політичної влади.

Ключові поняття: функції держави, тимчасові, постійні, внутрішні, зовнішні, політичні, економічні, гуманітарні, екологічні, інформаційні, культурні, оборонні, правоохоронні функції, основні, додаткові функції, первинні та похідні функції, правові, організаційні форми, правотворча, правозастосовна, правоохоронна діяльність, методи здійснення державних функцій, переконання, заохочення, примус.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Накресліть схему видів основних функцій держави.
2. Письмово прокласифікуйте функції держави: наповнення державного бюджету, забезпечення інформаційної безпеки, відрядження спортсменів на Олімпійські ігри, забезпечення реалізації і захисту прав та свобод людини: постійна, правоохоронна, внутрішня, пріоритетна, первинна, реально здійснювана.

Контрольні запитання:

1. Дайте дефініцію терміну «функції держави».
2. Як змінюються функції держав у часі та у просторі?
3. Чи відрізняються функції держав у різні історичні періоди? Як саме?
4. Які критерії класифікації функцій держави?
5. Що таке первинні та похідні функції?
6. Наведіть приклади нових функцій держави, виникнення яких пов'язано із розвитком суспільства.
7. У чому полягає значення функцій держави?

8. Які методи реалізації функцій держави є, на вашу думку, найбільш ефективними?
9. Чи має місце влада у тваринному світі?
10. Яке поняття ширше: державна чи політична влада. Відповідь обґрунтуйте.

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття 5.

Історичні типи держав

План

1. Поняття і завдання типології держав. Основні причини зміни типів держав.
2. Формаційний підхід до типології держав: основний принцип та сутність.
3. Цивілізаційний підхід: автори та сутність.
4. Технократичний підхід до типології держав.

Ключові поняття: типологія держав, історичний тип держави, рабовласницька, феодальна, буржуазна, постбуржуазна держави, держава соціальної демократії, цивілізація, західна, православна, мусульманська, китайська, японська, індуська, латиноамериканська, африканська цивілізації, аграрна, індустріальна, постіндустріальна держави, інформаційне суспільство.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Складіть порівняльну таблицю «Типологія держав», виокремивши переваги й вади кожного з підходів до типології держав.
2. Напишіть есе, проаналізувавши вислів «Держава є нічим іншим, як втіленням поняття свободи» (Г. В. Ф. Гегель).

Контрольні запитання:

1. У який історичний період людства виникла держава?
2. Які найдавніші держави ви можете назвати?
3. Назвіть причини зміни типів держав.
4. У чому полягає формаційний підхід до типології держав?
5. У чому полягають сильні та слабкі сторони формаційного підходу?
6. До якого типу держави належить сучасна Україна відповідно до формаційного підходу?
7. Хто є автором цивілізаційного підходу?
8. У чому полягає цивілізаційний підхід до типології держав та чому він виник?
9. До якого типу держави належить сучасна Україна відповідно до цивілізаційного підходу?
10. Що таке технократичний підхід до типології держав?
11. До якого типу держави належить сучасна Україна відповідно до технократичного підходу?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 6-7 (4 год.)

Форма держави**1 заняття (2 год)**

План

1. Поняття і структура форми держави. Погляди древніх мислителів на форми держави
2. Форма державного правління:
  - А) Монархічна форма державного правління:
  - Б) Республіканська форма державного правління:
3. Форма державного устрою.
4. Форма політичного режиму.

Ключові поняття: форма держави, форма державного правління, монархія, традиційна монархія, електоральна монархія, персонально-вольова монархія, необмежена монархія, деспотична монархія, абсолютна монархія, обмежена монархія, станово-представницька монархія, дуалістична монархія, парламентська монархія, конституційна монархія, виборна монархія, колективна монархія, теократична монархія, республіка, аристократична республіка, демократична республіка, типові республіка, парламентська республіка, президентська республіка, змішана республіка, нетипова республіка, монархічна республіка, суперпрезидентська республіка, теократична республіка, джамахирія, форма державного устрою, проста держава, унітарна держава, автономія, проста унітарна держава, складна унітарна держава, національна унітарна держава, багатонаціональна унітарна держава, децентралізована унітарна держава, централізована унітарна держава, змішана унітарна держава, складна держава, федерація, конфедерація, імперія, федерація, національна федерація, змішана (національно-територіальна) федерація, симетрична (проста) федерація, асиметрична (складна) федерація, співдружність (співтовариство), демократичний режим, антидемократичний режим, деспотичний державний режим, авторитарний державний режим, тоталітарний державний режим.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Складіть схему «Форми держави», враховуючи всі три її елементи.
2. Заповніть таблицю:

Критерії порівняння	Демократичний режим	Авторитарний режим	Тоталітарний режим
Обсяг прав і свобод			
Способи формування органів влади			
Пануючі методи державного управління			
Наявність чи			

відсутність плюралізму			
---------------------------	--	--	--

Контрольні запитання:

1. Яка структура форми держави?
2. Яка форма держави була розроблена вченими найпершою, а яка виникла найпізніше?
3. Що таке монархія? Назвіть її ознаки.
4. Які види типових і нетипових монархій ви знаєте? Наведіть приклади?
5. Що таке республіка? Які ознаки республіки?
6. Назвіть види типових і нетипових республік та наведіть приклади.
7. Що таке форма державного устрою?
8. Дайте дефініцію унітарної держави. Наведіть приклади таких держав.
9. Що таке федерація? Які держави є федеративними?
10. Що таке конфедерація? Наведіть приклади конфедеративних держав.
11. Які форми політичного режиму ви знаєте?
12. У чому полягає різниця між авторитарним і тоталітарним режимами? Наведіть приклади.
13. Чи існує взаємозалежність між формою державного правління, формою політичного режиму та державного устрою?
14. Прокласифікуйте форму української держави.

II заняття. Інтерактивний семінар (2 години)

Хід роботи:

1. Група ділиться на 4 команди. Команди заздалегідь готують доповіді на 5-7 хв:
  - 2 команди – про сучасні монархії (за власним вибором)
  - 2 інші команди – про сучасні республіки (теж за власним вибором)
2. Виступи з доповідями на семінарському занятті
3. Вікторина між командами

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є.

- Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).
- Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
  5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
  6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
  7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
  8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 8 (2 год.)

Механізм та апарат держави

План

1. Поняття механізму держави та його структура.
2. Державні підприємства та державні установи.
3. Державні органи: поняття, ознаки та принципи діяльності.
4. Класифікація державних органів.

Ключові поняття: механізм держави, державна організація, державне підприємство, державна установа, державний орган, електронна демократія, механізм «стримування та противаг», державна служба, державний службовець, державні органи: первинні, вторинні, виборні, призначувані, успадковані, змішані, постійні, тимчасові, вищі, центральні, місцеві, загальної компетенції, спеціальної (галузевої) компетенції, законодавчі, виконавчі, судові, контрольно-наглядові, колегіальні, єдиноначальні, одноосібні, багатоособові.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Прокласифікуйте Верховну Раду України за критеріями поділу державних органів.
2. Уявіть, що наш університет- це держава. Виділіть його механізм.

Контрольні запитання:

1. Що таке механізм держави?
2. Хто з учених є розробником терміну «механізм держави»?
3. Яка структура державного механізму?
4. Яке підприємство називається державним?
5. Що таке державна установа та які її функції?
6. Дайте визначення поняття «державний орган».
7. Які ознаки державних органів?
8. Які принципи організації державних органів, на вашу думку, є ключовими?

9. За якими критеріями класифікуються органи держави?
10. У чому різниця між поняттями механізм та апарат держави?
11. Прокласифікуйте органи української держави за відомими вам критеріями.

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 9 (2год.) Правова та соціальна держава План

1. Концепція правової держави: історія виникнення та розвитку.
2. Поняття та ознаки сучасної правової держави.
3. Концепція соціальної держави, її поняття і риси.
4. Громадянське суспільство: поняття та ознаки.
5. Конституційні основи побудови соціальної та правової держави в Україні.

Ключові поняття: правова держава, соціальна держава, конституційний суд, верховенство права, взаємна відповідальність особи й держави, поділ гілок влади, гарантування прав і свобод людини, демократичний плюралізм та гласність, легітимність влади, соціальна захищеність особи.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Накресліть схему основних ознак правової держави.

2. Складіть порівняльну таблицю «Правова і соціальна держава»
3. Напишіть есе, проаналізувавши висловлювання «Держава – це об'єднання багатьох людей, підпорядкованих правовим законам» (І. Кант).

Контрольні запитання:

1. Хто вперше запропонував термін «правова держава»? Чи відрізнялося його значення від сучасного трактування цього поняття?
2. Назвіть ознаки правової держави.
3. У якій державі та в якому документі вперше було офіційно закріплено термін «правова держава»?
4. Що таке соціальна держава?
5. Назвіть ознаки соціальної держави.
6. Які вчені долучилися до розробки поняття «соціальна держава»?
7. Коли і де було вперше офіційно закріплено поняття соціальної держави у законодавстві?
8. У в українському законодавстві закріплено основи побудови правової та соціальної держави?
9. Поясніть значення терміну «громадянське суспільство».
10. Назвіть ознаки громадянського суспільства.
11. Доведіть наявність або відсутність громадянського суспільства в Україні.

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

9. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] –. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
10. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. [Електронний ресурс] –. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
11. Белов Д. М., Сестренкова О. Принципи правової держави: конституційно-правовий вимір. Конституційно-правові академічні студії. 2016. Вип. 1. С. 26-33.
12. Колот А. М., Герасименко О. О. Соціальна держава: генезис і перспективи розвитку. Соціально-трудові відносини: теорія та практика . 2017. № 1. С. 8-36.
13. Середюк В. В. Відповідальність держави як елемент поняття "правова держава". Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 42-45.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 1

Модуль 2. Загальне вчення про право

Практичне заняття № 10 (2 год.)

Право як засіб регулювання суспільних відносин. Праворозуміння План

1. Засоби соціального регулювання у первісному суспільстві.
2. Зародження права та його еволюція.
3. Поняття праворозуміння. Поняття, ознаки та функції праворозуміння.
4. Види праворозуміння.
5. Типи праворозуміння:

Ключові поняття: норми-звичаї, мононорми, остракізм, анімізм, фетишизм, тотемізм, магія, табу, праворозуміння, індивідуальне, групове, загальносуспільне, загальнолюдське, повсякденне, професійне, наукове праворозуміння, теорія природного права, теорія позитивного права, соціологічний тип праворозуміння, теорія інтегративної юриспруденції.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Складіть порівняльну таблицю «Типи праворозуміння».
2. Напишіть есе на тему «Там, де немає законів, немає й свободи» (Дж. Локк).

Контрольні запитання:

1. Чи існувало право у первісному суспільстві? Проаналізуйте думки вчених з цього приводу.
2. Якими засобами здійснювалося регулювання життя людей у первісному суспільстві?
3. Що таке мононорми? Чому вони так називаються?
4. У який історичний період розвитку людства виникло право?

5. Що таке праворозуміння?
6. Назвіть ознаки праворозуміння.
7. У чому полягають функції праворозуміння?
8. Назвіть види праворозуміння.
9. Чим відрізняються повсякденне, професійне, наукове праворозуміння?
10. У чому сильні та слабкі сторони різних типів праворозуміння?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 11 (2 год.)

Соціальні норми

План

1. Соціальні норми: поняття та ознаки
2. Види соціальних норм.
3. Право як особливий вид соціальних норм.
4. Співвідношення норм права та норм моралі.

Ключові поняття: норма, соціальні норми, норми моралі, політичні норми, економічні норми, корпоративні норми, релігійні норми, естетичні норми, організаційні норми, культурні норми, звичаї, соціально-технічні норми, свідомі норми, стихійні норми, правові норми.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Заповніть таблицю

Соціальні норми	Походження	Як та ким встановлюються	Спосіб підтримання	Відповідальність за порушення	Ступінь формальної визначеності	Приклад
Релігійні норми						
Технічні норми						
Моральні норми						
Сімейні норми						
Політичні норми						
Правові норми						

2. Напишіть есе, проаналізувавши вислів «Навіть у розбійників є своє закони» (Марк Тулій Цицерон).

Контрольні запитання:

1. Що таке соціальні норми?
2. Які з видів соціальних виникли найдавніше?
3. Назвіть види релігійних соціальних норм. Наведіть приклади.
4. У чому полягають моральні соціальні норми?
5. Яке значення сімейних соціальних норм? Наведіть приклади.
6. Яке місце економічних та політичних соціальних норм у житті держави?
7. Поясніть, що таке корпоративні норми.
8. У чому полягають естетичні та етичні соціальні норми? Яке їхнє значення у житті людини?
9. Поясніть різницю між свідомими та стихійними соціальними нормами. Наведіть приклади таких норм.
10. Чому право називають особливим видом соціальних норм?
11. Що спільного й відмінного між правом і мораллю?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).
- Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>

4. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К.: Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 12 (2 год.)

Поняття та сутність права

План

1. Поняття та ознаки права.
2. Функції права.
3. Структура права. Право в об'єктивному і суб'єктивному розумінні.
4. Сутність та цінність права як суспільного явища.

Ключові поняття: право, ознаки права, системність, обов'язковість, формальна визначеність, нормативність, об'єктивність, процедурність, свідомо-вольовий, загальний характер, об'єктивне право, суб'єктивне право, природні права людини, функції права, загальносоціальні функції права, спеціально-юридичні функції права, гуманістична, організаційна, комунікативна, пізнавальна, виховна, інформаційна, ідеологічна, оціночна функції, функція безпеки, приватне право, публічне право, матеріальне право, процесуальне право.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Спробуйте визначити, як співвідносяться між собою поняття «право» та «свобода».
2. Визначте, чи є відмінності у значенні терміну «право» у таких конструкціях: право людини на життя; кримінальне право; право господаря; право міжнародних організацій; право ґрунту та право крові; юридичне право. Яке значення має цей термін у наведених прикладах?

Контрольні запитання:

1. Що таке право?
2. Назвіть ознаки права.
3. Що таке формальна визначеність правових норм?
4. Поясніть сутність такої ознаки права, як нормативність.
5. Поясніть сутність такої ознаки, як процедурність.
6. У чому полягає така ознака права, як свідомо-вольовий характер?
7. Що означає свідомо-вольовий характер правових норм?

8. У чому полягають функції права?
9. Яка різниця між об'єктивним та суб'єктивним правом?
10. Які права людини відносять до природних?
11. У чому полягає відмінність між публічним і приватним правом?
12. Яке співвідношення норм матеріального й процесуального права?
13. У чому, на вашу думку, цінність права?
14. Поясніть: об'єктивне право для людини – це свобода чи обмеження?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 13 (2 год.)

Принципи права

План

1. Поняття й класифікація принципів права.
2. Основоположні й загальні принципи права. Верховенство права.
3. Галузеві й міжгалузеві принципи права.
4. Фіксація й застосування принципів права.

Ключові поняття: принципи права, загальнолюдські принципи права, принципи права національних правових систем, гуманізм, справедливість, загальна рівність, пріоритет прав людини, верховенство права, демократизм, міжгалузеві, галузеві, принципи правового інституту.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Поміркуйте, як закріплено принцип верховенства права в українському законодавстві.
2. Напишіть есе на тему «Головний і найбільш істотний зміст права складає свобода» (Б. Кістяківський).

Контрольні запитання:

1. Що таке принципи права?
2. Які принципи права називають основоположними і чому?
3. Яке значення принципів права для суспільства загалом та особи зокрема?
4. У чому полягає принцип верховенства права?
5. Що означає принцип пріоритету прав людини?
6. Поясніть зміст загальної рівності як принципу права.
7. У чому відмінність між галузевими й міжгалузевими принципами права? Наведіть приклади.
8. Що таке принципи правового інституту?
9. Яким чином здійснюється фіксація правових принципів у законодавстві?
10. Як здійснюється застосування принципів права?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 14 (2 год.)

Поняття норми права

План

1. Поняття та ознаки правових норм.
2. Класифікація правових норм.
3. Співвідношення норми і принципів права.
4. Співвідношення норм міжнародного і національного права.

Ключові поняття: норма права, імперативні норми права, диспозитивні норми права, уповноважуючі (дозвільні) норми права, зобов'язуючі норми права, забороняючі норми права, норми-декларації, норми-принципи, норми-дефініції, матеріальні норми, процесуальні норми, моністична концепція співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права, дуалістична концепція співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Складіть таблицю видів норм права.
2. Випишіть із Конституції України приклади уповноважуючих, зобов'язуючих, забороняючих норм.
3. Напишіть есе на одну з тем:
  - «Воля означає відповідальність, ось чому більшість людей боїться її» (Дж. Б. Шоу).
  - «Воля нічого не вартує, якщо вона не включає в себе волю помилятися» (М. Ганді).

Контрольні запитання:

1. Дайте дефініцію правової норми.
2. Які ознаки властиві правовій нормі?
3. За якими ознаками аке зобов'язуючі правові норми?
4. Яка різниця між імперативними й диспозитивними правовими нормами?
5. Що таке забороняючі правові норми? Наведіть приклади із українського законодавства.
6. Яка відмінність між уповноважуючими й зобов'язуючими нормами? Обґрунтуйте на конкретних прикладах.
7. Наведіть приклади норм-дефініцій, норм-декларацій та норм-принципів із українського законодавства.
8. Які концепції співвідношення норм національного і міжнародного права ви знаєте?
9. Яка відмінність між моністичною й дуалістичними концепціями?
10. До якої моделі співвідношення норм національного і міжнародного права належить наша держава?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 15 (2 год.)

Структура норми права

План

1. Елементи правової норми. Гіпотеза як елемент норми права.
2. Диспозиція та її види.
3. Санкція як структурний елемент правової норми.
4. Способи викладу правових норм.

Ключові поняття: гіпотеза, диспозиція, санкція, проста гіпотеза складна гіпотеза, альтернативна гіпотеза, абсолютно визначена гіпотеза, відносно визначена гіпотеза, позитивна гіпотеза, негативна гіпотеза, змішана гіпотеза, безальтернативна диспозиція, альтернативна диспозиція, альтернативна диспозиція, проста диспозиція, складна диспозиція, описова диспозиція, відсильна диспозиція, бланкетна диспозиція, змішана диспозиція, абсолютно визначена диспозиція, відносно визначена диспозиція, уповноважуюча диспозиція, зобов'язуюча диспозиція, забороняюча диспозиція, абсолютно визначена санкція, відносно визначена санкція, правовідновлююча (компенсаційна) санкція, штрафна (каральна) санкція, проста санкція, складна санкція, правовідновні заходи, заходи юридичної відповідальності, заходи припинення правопорушень.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Складіть таблицю видів норм права.
2. Визначте структурні елементи норми права та їхні види:
  - згідно з ч. 3 ст. 48 КЗпП України працівникам, що стають на роботу вперше, трудова книжка оформляється не пізніше п'яти днів після прийняття на роботу
  - ст. 108 Конституції України повноваження Президента України припиняються достроково у разі відставки, неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я, усунення з поста в порядку імпічменту, смерті.
3. Випишіть із Конституції України по 3 приклади прямого, відсильного й бланкетного способу правових норм.

Контрольні запитання:

1. Назвіть елементи правової норми.
2. Дайте дефініцію гіпотези.
3. За якими ознаками класифікують гіпотези?
4. Що таке диспозиція?
5. Назвіть види диспозицій та наведіть приклади.
6. Дайте визначення санкції.
7. Які види санкцій бувають?
8. Назвіть приклади санкцій із українського законодавства.
9. Назвіть способи викладу правових норм.
10. Що таке прямий виклад правової норми?
11. Я чому відмінність між бланкетним та відсильним способами викладу правових норм?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).
- Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.

7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 16-17 (4 год.)

Форми (джерела) права

План

1. Поняття й види джерел права.
2. Правовий звичай: поняття та ознаки. Класифікація правових звичаїв.
3. Правовий прецедент: поняття, види та застосування.
4. Поняття нормативного договору, його ознаки. Види нормативних договорів.
5. Правова доктрина: поняття, ознаки та особливості в різних правових системах.
6. Судова практика, загальні принципи права та інші джерела права.

Ключові поняття: форми права, нормативно-правовий акт, нормативний договір, правовий звичай, правовий прецедент, судова практика, загальні принципи права, казуїстичність, міжнародний договір, правостворюючий акт, правова доктрина, «м'яке право», правова практика, корпоративні норми.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Складіть порівняльну таблицю «Джерела (форми) права».
2. Напишіть есе на тему «За закон народ повинен битися, як за міську стіну» (Геракліт Ефеський)

Контрольні запитання:

1. Дайте дефініцію джерела права.
2. Які види джерел права ви знаєте?
3. Що таке правовий звичай? У яких країнах він застосовується найчастіше?
4. Дайте визначення правового прецеденту.
5. Які види правових прецедентів ви можете назвати?
6. У чому відмінність між правовим та адміністративним прецедентом?
7. Що таке правова доктрина?
8. Поясніть зміст поняття «нормативно-правовий договір».
9. Яка роль судової практики як джерела права.
10. Чи можуть загальні принципи права бути джерелом права?
11. Поясніть значення поняття «м'яке право».
12. Які джерела права застосовуються в Україні?

Література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права: Підручник. / За заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева, С. М. Скуріхін, В. Є. Іванчук. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). - Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16059>
4. Крестовська Н. М. , Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. Підручник, 4-те видання. К.: Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до іспитів / [упоряд.: І. В. Тетарчук]. К. : Центр учб. л-ри, 2022. 302 с.
7. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Зозуля, І. В. Іванов, А. В. Гончаров ; Донец. юрид. ін-т МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2018. 164 с.
8. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави та права : навч. посіб. Вид-во КНТ, 2022. 328 с.

Практичне заняття № 18 (2 год.)

Правові системи сучасності

План

1. Правова система: поняття, ознаки, структура та функції.
2. Романо-германська (континентальна) правова сім'я
3. Англо-американська правова сім'я
- 4 Мусульманське право
- 5 Традиційно-звичаєва правова сім'я

Ключові поняття: правова система, романо-германська правова сім'я, континентальна правова сім'я, англо-американська правова сім'я, сім'я загального права, релігійна правова сім'я, мусульманська правова сім'я, Іджма, Сунна, Кийяс, Коран, «ібадат», «муамалат», іудейська, індуська, канонічна правові системи, традиційно-звичаєва правова сім'я, традиційне (далекосхідне) право, звичаєве (африканське) право.

Завдання для самостійної / індивідуальної роботи:

1. Складіть презентацію «Правові системи сучасності».
2. Складіть порівняльну таблицю правових систем відповідно до їхніх ключових ознак.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення правової системи.
2. За якими ознаками визначаються правові системи?
3. Назвіть елементи правової системи.
4. Які функції правових систем.
5. Які сучасні правові системи ви знаєте?
6. Назвіть ознаки романо-германської правової системи.
7. Поясніть походження назви романо-германської правової сім'ї.
8. Які країни входять до континентальної правової сім'ї?
9. Назвіть ознаки англо-американської правової системи.
10. Які джерела права використовуються в мусульманській правовій системі та які країни до неї входять?
11. Що таке традиційно-звичаєва правова сім'я?
12. До якої правової системи належить Україна. Відповідь обґрунтуйте.

ПІДСУМКОВА МОДУЛЬНА РОБОТА № 2

ЗАПИТАННЯ НА ІСПИТ

І семестр

1. Поняття юриспруденції як системи спеціальних наукових знань. Система правових наук.
2. Поняття, предмет і функції теорії права.
3. Методи теорії права.
4. Теорія права в системі суспільних наук.
5. Поняття та ознаки і класифікація влади. Методи владарювання.
6. Публічна влада первіснообщинного ладу та її ознаки.
7. Політична та державна влада: поняття та співвідношення.
8. Причини (закономірності) виникнення держави.
9. Теорії походження держави і права: класичні та сучасні.
10. Особливості виникнення держав у різних народів світу: шляхи та форми.
11. Типологія держав. Основні причини зміни типів держав.
12. Формаційний підхід до типології держав.
13. Цивілізаційний підхід до типології держав.
14. Технократичний підхід до типології держав.
15. Наукові концепції сучасної держави.
16. Поняття і структура форми держави.
17. Погляди древніх мислителів на форми держави.
18. Поняття монархії, її ознаки та класифікація.
19. Необмежена монархія: поняття та ознаки.
20. Обмежена монархія: поняття та ознаки.
21. Нетипові монархії: поняття та види.
22. Поняття республіки, її ознаки та класифікація
23. Типові республіки: їх види та характеристика
24. Нетипові республіки: поняття та види.
25. Форма державного устрою: поняття і класифікація.
26. Проста (унітарна) держава: її види та ознаки.
27. Складна форма держави: класифікація та характерні риси.
28. Політико-правовий режим: поняття і класифікація.
29. Демократичні режими: види демократій та їхні властивості.
30. Антидемократичні режими: типи та їх ознаки.
31. Форма Української держави
32. Функцій держави: поняття та їх ознаки.
33. Поняття та класифікація функцій держави.
34. Внутрішні функції держави: поняття й класифікація.
35. Зовнішні функції держави: поняття й класифікація.
36. Форми і методи реалізації функцій держави.
37. Поняття механізму держави, його ознаки та завдання.
38. Структура механізму держави.
39. Державні підприємства та державні установи.
40. Апарат держави: поняття та принципи організації його діяльності.
41. Державні органи: їх ознаки та принципи діяльності.
42. Види органів державної влади та їх функції.

43. Концепція правової держави: історія виникнення та розвитку.
44. Поняття та ознаки правової держави.
45. Поняття і риси соціальної держави.
46. Громадянське суспільство: поняття та ознаки.
47. Характеристика соціальних норм первісного суспільства.
48. Причини виникнення права.
49. Поняття, ознаки та функції праворозуміння.
50. Види праворозуміння.
51. Типи праворозуміння.
52. Соціальні норми: поняття та ознаки
53. Види соціальних норм.
54. Право як особливий вид соціальних норм.
55. Співвідношення норм права та норм моралі.
56. Поняття та ознаки права.
57. Поняття й функції права.
58. Поняття і структура права.
59. Сутність та цінність права як суспільного явища.
60. Поняття й класифікація принципів права.
61. Основоположні й загальні принципи права. Принцип верховенства права.
62. Галузеві й міжгалузеві принципи права.
63. Фіксація й застосування принципів права.
64. Поняття та ознаки правових норм.
65. Класифікація правових норм.
66. Співвідношення норми і принципів права.
67. Співвідношення норм міжнародного і національного права.
68. Елементи правової норми.
69. Гіпотеза як елемент норми права: поняття і види.
70. Поняття диспозиції та її види.
71. Санкція як структурний елемент правової норми: поняття й види.
72. Способи викладу правових норм.
73. Поняття й види джерел права.
74. Правовий звичай: поняття, ознаки і класифікація.
75. Правовий прецедент: поняття, види та застосування.
76. Поняття, ознаки й види нормативного договору.
77. Правова доктрина: поняття, ознаки та особливості в різних правових системах.
78. Судова практика як джерело права.
79. Загальні принципи права як джерело права.
80. «М'яке право», правова практика та корпоративні норми як джерела права.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Система логічних прийомів і конкретних засобів пізнання загальних закономірностей виникнення, розвитку і функціонування державно-правових явищ – це:

- а) предмет теорії держави і права;
- б) об'єкт теорії держави і права;
- в) методологія теорії держави і права;
- г) метод теорії держави і права.

2. Функція теорії держави і права, що полягає у відкритті нею нових особливостей функціонування та розвитку явищ правового та державного характеру, у вимірі нових орієнтирів світосприйняття, це:

- а) онтологічна функція;
- б) гносеологічна функція;
- в) евристична функція;
- г) ідеологічна функція.

3. Яким терміном позначається форма сумісної життєдіяльності людей, що склалася історично, структуру якої утворюють соціальні суб'єкти, соціальна діяльність та соціальні відносини?

- а) сім'я;
- б) громада;
- в) суспільство;
- г) держава.

4. Метод теорії держави і права, завдяки якому встановлюється тотожність або відмінність об'єктів, що співвідносяться, здійснюється відображення та фіксація відношень тотожності, подібності державно-правових явищ, — це:

- а) метод порівняння;
- б) історичний метод;
- в) структурно-функціональний метод;
- г) системний метод.

5. Яка з названих концепцій розглядає походження держави через економічний розвиток суспільства (людства)?

- А) марксистська;
- Б) теологічна;
- В) органічна;
- Г) патріархальна;
- Д) психологічна.

6. Яка з теорій пояснює походження держави як продукт і прояв непримиренності класових протиріч?
- А) Органічна теорія;
  - Б) Договірна теорія;
  - В) Патріархальна теорія;
  - Г) Теологічна теорія;
  - Д) Матеріалістична теорія;
7. Яка з теорій пояснює державу, як суспільний організм, що складається з людей, подібно до того як живий людський організм складається з клітин?
- А) Органічна теорія;
  - Б) Матеріалістична (класова) теорія;
  - В) Договірна теорія;
  - Г) Патріархальна теорія;
  - Д) Теологічна теорія.
8. Визначте, яка з теорій пояснювала виникнення держави і права як необхідний результат спілкування людини з технікою?
- А) Технократична теорія походження держави;
  - Б) Гідравлічна теорія походження держави;
  - В) Патрімоніальна теорія походження держави;
  - Г) Органічна теорія походження держави;
  - Д) Договірна теорія походження держави.
9. Визначте, яка з теорій пояснювала виникнення держави з потреби організувати людей для будівництва гідравлічних споруд?
- А) Технократична теорія походження держави;
  - Б) Гідравлічна теорія походження держави;
  - В) Патрімоніальна теорія походження держави;
  - Г) Органічна теорія походження держави;
  - Д) Договірна теорія походження держави.
10. Яка з теорій пояснює походження держави як результат психологічних потреб людей жити в рамках організованого суспільства, колективної взаємодії?
- А) Органічна теорія;
  - Б) Психологічна теорія;
  - В) Матеріалістична (класова) теорія;
  - Г) Договірна теорія;
  - Д) Патріархальна теорія;

11. Яка з теорій пояснює походження держави як внутрішнє (економічне і політичне) і зовнішнє завоювання людей?

- А) Теорія насильства;
- Б) Психологічна теорія;
- В) Органічна теорія;
- Г) Матеріалістична (класова) теорія;
- Д) Договірна теорія;

12. Визнання правомірності державної влади населенням і міжнародним співтовариством визначається поняттям...

- А) суверенність;
- Б) легальність;
- В) легітимність;
- Г) законність;
- Д) однозначність;

13. Функції сучасної держави за територіальною спрямованістю підрозділяють на:

- А) постійні та тимчасові;
- Б) основні та неосновні;
- В) внутрішні та зовнішні;
- Г) правоохоронні та соціальні;
- Д) політичні та внутрішні.

14. За правовими наслідками функції держави поділяються на:

- А) правові та законодавчі;
- Б) законодавчі та функції Президента;
- В) загальні та спеціальні;
- Г) укази Президента та розпорядження Кабінету Міністрів України;
- Д) правові та неправові.

15. Визначте елемент форми держави:

- А) форма державного правління
- Б) політична система;
- В) суверенітет;
- Г) територія;
- Д) орган держави.

16. Спосіб організації вищої державної влади називається:

- А) формою державного устрою;
- б) республікою;
- в) формою державного правління;
- г) державним режимом.
- д) федерацією.

17. Спосіб організації державної влади по території, що характеризує співвідношення держави як цілісного з його складовими частинами - це....

- А) республіка;
- Б) форма правління;
- В) державний режим;
- Г) форма державного устрою;
- Д) імперія.

18. Ознаки, за якими будь-яка громадська організація відрізняється від держави:

- А) може видавати закони;
- Б) вирішує справи, що стосуються лише частини населення
- В) вирішує загальносуспільні справи;
- Г) виступає офіційним представником усього населення;
- Д) характеризується суверенітетом.

19. Державний апарат виконує свої функції:

- А) відкрито;
- Б) секретно;
- В) таємно;
- Г) дотримується державного примусу;
- Д) через релігійні організації.

20. Закінчіть фразу В. Гюго: «Право – це все, що є істинним і ...»

- А) добрим;
- Б) справедливим;
- В) гуманним;
- Г) соціальним;
- Д) незалежним.

21. Продовжіть вислів Дж. Локка: «Там, де немає законів, немає й ...».

- А) корупції;
- Б) грошей;
- В) землі;
- Г) свободи;
- Д) поліції.

22. Яка з теорій пояснює походження держави і права божественною волею?

- А) Теологічна теорія;
- Б) Патріархальна теорія;
- В) Договірна теорія;
- Г) Матеріалістична теорія;
- Д) Органічна теорія.

23. Яка з теорій пояснює походження держави зі зростання сім'ї?

- А) Органічна;
- Б) Теологічна;
- В) Договірна;
- Г) Патріархальна;
- Д) Матеріалістична.

24. З'ясуйте, які розрізняють форми виникнення держави:

- а) афінська,
- б) німецька;
- в) римська;
- д) єгипетська.

25. До органів виконавчої влади належать:

- а) парламент;
- б) прем'єр-міністр;
- в) виконком рад народних депутатів;
- г) громадські організації;
- д) Кабінет Міністрів.

26. Назвіть різновид соціальної влади, яка виконує роль арбітра у відносинах між соціальними верствами суспільства, пом'якшує їх протиборство, виконує загальнодержавні справи.

- А) державна влада;
- Б) політична влада;
- В) батьківська влада;
- Г) церковна влада;
- Д) влада міжнародних союзів.

27. Назвіть різновид соціальної влади, який покликаний підкреслити реальну здатність і можливість соціальної групи (верстви, класу), який не має влади, вести боротьбу за її завоювання в межах правових норм і за їх допомогою.

- А) державна влада;
- Б) політична влада;
- В) батьківська влада;
- Г) церковна влада;
- Д) влада міжнародних союзів.

28. Яка з нижче перелічених ознак вказує на те, що державна влада єдина в межах своєї території, не залежить від інших влад усередині суспільства і має незалежність у вирішенні питань внутрішньої і зовнішньої політики?

- А) Суверенітет держави;
- Б) Територія держави;

- В) Кордони держави;
- Г) Конституція держави;
- Д) Населення держави;

29. Яка з теорій пояснює виникнення держави в результаті суспільного договору?

- А) Матеріалістична;
- Б) Патріархальна;
- В) Теологічна;
- Г) Органічна;
- Д) Договірна.

30. Політико-юридична властивість державної влади, яка означає її верховенство і повноту всередині країни, незалежність і рівноправність ззовні – це ...

- А) суверенітет народу;
- Б) незалежність держави;
- В) суверенітет держави;
- Г) суверенітет нації;
- Д) незалежність влади.

31. Коли було прийнято декларацію про державний суверенітет?

- А) 16 липня 1990 року;
- Б) 24 серпня 1991 року;
- В) 28 червня 1996 року;
- Г) 2 вересня 1996 року;
- Д) 16 липня 1991 року.

32. Яке з перелічених понять означає верховенство громадян, що мешкають на території даної країни, як джерела та носія влади, його право самому вирішувати свою долю, брати участь у формуванні політики держави?

- А) суверенітет держави;
- Б) суверенітет нації;
- В) суверенітет народу;
- Г) суверенітет громадян;
- Д) громадянський суверенітет.

33. Назвіть державу, яка за формою правління відноситься до теологічної монархії:

- А) Білорусь;
- Б) Японію;
- В) Іспанію;
- Г) Велику Британію;
- Д) Ватикан.

34. Яка з рис характерна для федерації?
А) двопалатний парламент;
Б) не містить відокремлених територіальних утворень, що мають ознаки суверенітету;
В) функціонування єдиної системи органів держави;
Г) централізована адміністративна єдність територіальних одиниць;
Д) єдина Конституція.
35. Яка з рис найбільш характеризує тоталітарний режим?
А) плюралізм думок;
Б) багатопартійність;
В) єдина ідеологія;
Г) різні форми власності;
Д) ринкова економіка.
36. Яка з рис найбільш характеризує авторитарний режим?
А) плюралізм думок;
Б) єдина ідеологія;
В) «пасивна» несвобода людини;
Г) влада опирається лише на терор;
Д) ринкова економіка.
37. Яка з рис найбільш характеризує демократичний режим?
А) ринкова економіка;
Б) єдина ідеологія;
В) відсутність плюралізму;
Г) командна економіка;
Д) влада не обмежується законом, опирається на силу і вибіркові репресії.
38. Визначте, що з переліку відносять до форми державного правління?
А) Республіка;
Б) Територія;
В) Суверенітет;
Г) Федерація;
Д) Демократичний.
39. Що з переліку відносять до форми державного правління?
А) Монархія;
Б) Проста (унітарна);
В) Федерація;
Г) Тоталітаризм;
Д) Імперія.
40. Що з переліку відносять до форми державного устрою?
А) Змішана республіка;

- Б) Монархія;
- В) Президентська республіка;
- Г) Унітарна держава;
- Д) Демократична.

41. Що з переліку відносять до форми державного устрою?

- А) Федерація;
- Б) Монархія;
- В) Республіка;
- Г) Демократична.
- Д) Диктатура.

42. Що з переліку відносять до форми державного режиму?

- А) Республіка;
- Б) Конституційна монархія;
- В) Демократичний;
- Г) Федерація;
- Д) Конфедерація.

43. Що з переліку відносять до форми державного режиму?

- А) Тоталітарний;
- Б) Унітарний;
- В) Конфедерація;
- Г) Федерація;
- Д) Монархічний.

44. За формою державного правління Україна є...

- А) Парламентсько-президентська республіка;
- Б) Президентсько-парламентська республіка;
- В) Конституційна монархія;
- Г) Президентська республіка;
- Д) Парламентська республіка.

45. У якій формі державного правління монарх формує уряд, що відповідальний перед ним, а не парламентом?

- а) президентсько-парламентській республіці;
- б) дуалістичній монархії;
- в) федерації;
- г) конфедерації.

46. За формою державного устрою Україна є ...

- А) Складана держава;
- Б) Унітарна держава;
- В) Федерація;
- Г) Конфедерація;

Д) Імперія.

47. За формою державного (політичного) режиму Україна є...

- А) Демократична держава;
- Б) Не демократична держава;
- В) Унітарна держава;
- Г) Тоталітарна держава;
- Д) Авторитарна держава.

48. В основі якого типу держави за формаційним підходом лежала праця рабів?

- А) Рабовласницької держави;
- Б) Феодальної держави;
- В) Буржуазної держави;
- Г) Соціалістичної держави;
- Д) Комуністичної держави.

49. В основі якого типу держави за формаційним підходом лежала феодальна власність на землю та залежність селянства?

- А) Рабовласницької держави;
- Б) Феодальної держави;
- В) Буржуазної держави;
- Г) Соціалістичної держави;
- Д) Комуністичної держави.

50. В основі якого типу держави лежала приватна власність, яка оголошувалася священною і недоторканною, та капітал?

- А) Рабовласницької держави;
- Б) Феодальної держави;
- В) Буржуазної держави;
- Г) Соціалістичної держави;
- Д) Комуністичної держави.

51. Сукупність норм системи права, що безпосередньо регулюють суспільні відносини і сукупність галузей права, в яких основний акцент робиться на встановлення прав і обов'язків суб'єктів – це ...

- А) матеріальне право;
- Б) процесуальне право;
- В) процесуально-кримінальне право;
- Г) процедурне право;
- Д) теорія держави і права.

52. За словами Ж. Жубера «Найкращі закони народжуються зі .....».

- А) Звичаїв;
- Б) Філософської думки;

- В) Законів природи;
- Г) Мистецтва;
- Д) Законів фізики.

53. Основою організації первісного суспільства була:

- А) Племінна організація людей;
- Б) Корпоративна спорідненість людей;
- В) Кровна спорідненість людей
- Г) Територіальна спорідненість людей;
- Д) Емоційна спорідненість людей.

54. Система норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або санкціонованих державою як регулятори суспільних відносин, які забезпечуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу:

- А) об'єктивне юридичне право;
- Б) суб'єктивне юридичне право;
- В) елітарне право;
- Г) природне право
- Д) міжнародне право

55. Правила, що вказують на найбільш економічні й екологічні нешкідливі методи, прийоми та способи впливу людей на матеріальний світ, їх роботу з технічними і природними об'єктами, є:

- А) технічні норми
- Б) норми права;
- В) соціальні норми;
- Г) корпоративні норми
- Д) сімейні норми

56. Згідно з доктриною природного права:

- А) право є результатом божого творіння;
- Б) право виникає з природи людини;
- В) право виникає еволюційно зі звичаїв і традицій;
- Г) виникнення права зумовлене особливостями людської психіки (емоції, переживання).

57. Частина норм системи права, що регулюють відносини процесу розслідування та вирішення кримінальних, цивільних справ тощо – це ...

- А) правомірне праворегулювання;
- Б) матеріальне право;
- В) процесуальне право;
- Г) публічне право;
- Д) процедурне право.

58. Сукупність правових норм, що регулюють відносини у майновій, трудовій та шлюбно-сімейній сферах – це ...

- А) приватне право
- Б) матеріальне право;
- В) процесуальне право;
- Г) духовне право;
- Д) процедурне право.

59. Встановлені або санкціоновані державою загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, які породжують права і юридичні обов'язки – це ...

- А) норми права;
- Б) норми моралі;
- В) норми-звичаї;
- Г) релігійні норми;
- Д) корпоративні норми.

60. Правила поведінки, що виникають у суспільстві і забезпечені силою громадської думки, засновані на уявленнях про справедливість, добро, зло, гідність, совість – це ...

- А) норми права;
- Б) норми моралі;
- В) норми-звичаї;
- Г) релігійні норми;
- Д) корпоративні норми.

61. Що називають правилами поведінки, що склалися історично і закріплені у суспільній практиці внаслідок багаторазового повторення?

- А) норми права;
- Б) норми моралі;
- В) норми-звичаї;
- Г) релігійні норми;
- Д) корпоративні норми.

62. До ознак соціальної держави зараховують:

- А) високий рівень соціального захисту;
- Б) верховенство права;
- В) верховенство закону;
- Г) розподіл влад;
- Д) взаємну відповідальність особи та держави.

63. До ознак правової держави зараховують:

- а) верховенство закону;
- б) верховенство права;
- в) розподіл влад;
- г) справедливе оподаткування;

- д) взаємну відповідальність особи та держави;
- е) відсутність безробіття;
- ж) високий рівень соціального захисту.

64. Правова держава передбачає:

- а) пріоритет інтересів держави над інтересами громадянського суспільства,
- б) пріоритет інтересів громадянського суспільства над інтересами держави;
- в) поступовий розвиток і відмирання держави;
- г) поступове витіснення норм права нормами моралі;
- д) повну відсутність протиріч між інтересами держави та громадянського суспільства.

65. Кому належить вислів: «Державою зветься найхолодніше з усіх холоднокровних чудовиськ?»

- а) Н. Бірнбауму;
- б) Ф. Ніцше;
- в) К. Каутському;
- г) Т. Гоббсу.

66. Норми, що регулюють поведінку і специфічні культові дії, які засновані на вірі в існування Бога (богів) – це ....

- А) релігійні норми;
- Б) корпоративні норми;
- В) норми-звичаї;
- Г) норми моралі;
- Д) норми права.

67. Як називають норми, які вироблені партіями та громадськими організаціями і підтримуються ними і їх членами?

- А) релігійні норми;
- Б) корпоративні норми;
- В) норми-звичаї;
- Г) норми моралі;
- Д) норми права.

68. Як називають норми, які регулюють відносини у сфері економіки?

- А) релігійні норми;
- Б) корпоративні норми;
- В) норми-звичаї;
- Г) норми моралі;
- Д) норми права.

69. Які норми встановлюють правила поведінки згідно уявлень людей про красу?

- А) релігійні норми;
- Б) корпоративні норми;
- В) норми-звичаї;
- Г) норми моралі;
- Д) норми права.

70. Кому належить вислів: «Держава – це своєрідний звір, що підкорює собі всі існуючі структури»?

- а) Платону;
- б) Т. Гоббсу;
- в) Кельзену;
- г) Ф. Ніцше.